

n.a. Be. 1886 I, 15
2 v. Hogenberg

ZEDENSPIEGEL

DOOR

C. J. GONNET.

Overgedrukt uit de *Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom
van Haarlem*, Deel XIV.

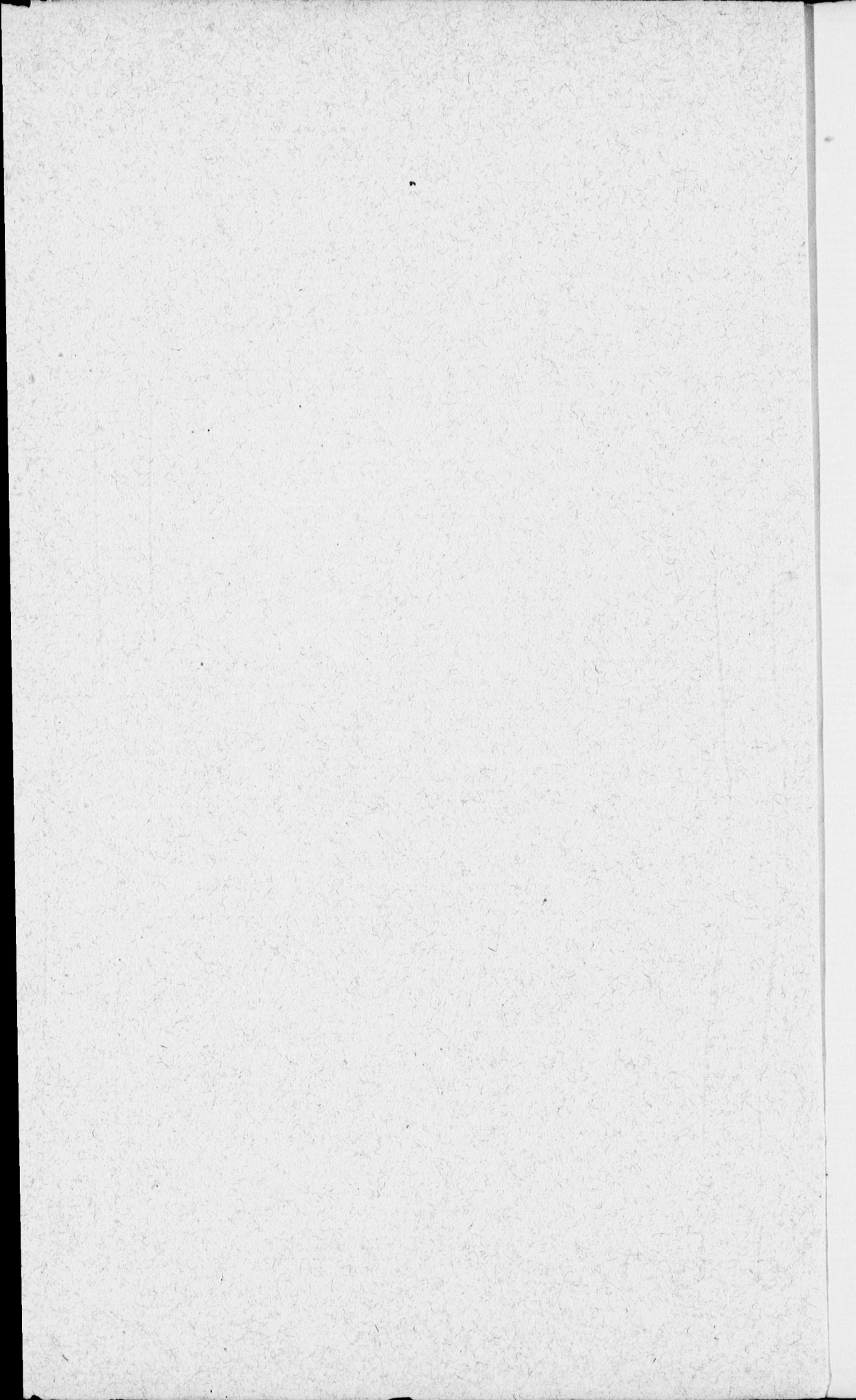

HAARLEM,

DRUKKERIJ SINT JACOBS-GODSHUIS.

1886.

A faint circular library stamp is visible on the right side of the page, partially overlapping the text area.

ZEDENSPIEGEL.

In een keldervertrek van het Stedelijk Museum te Haarlem, de zoogenaamde *Martelkamer*, worden een aantal straf- en foltertuigen uit den ouden tijd bewaard en vertoond. Men vindt er vrij compleet alles wat in deze streken voorheen voor het hals- en correctioneel recht noodig was. Eene galg van 1634 voor vijf veroordeelden, met eene dubbele ladder om den beul en zijn patient naast elkaer naar boven te doen gaan; eene geeselpaal aan een der stijlen, voor de geeseling onder de galg; een dergelijk werktuig op zich-zelf staande voor lichtere straf; het kruis waarop een veroordeelde werd uitgestrekt, den dood- of genadeslag op de borst ontving en dan werd geradbraakt; de bijl waarmêe meineedigen de toppen der voorste vingers werden afgehakt, somtijds, voor andere vergrijpen, de rechterhand; de pijnbank; de ijzers om te brandmerken met het komfoor waarin zij werden gloeiend gemaakt en eene pook om de kolen op te rakelen inkluis; eene ton, van boven met een gat om het hoofd door te steken, waarin meestal vrouwen die zich aan den goeden naam of het eigendom van hare medepoorters hadden vergrepen, werden rondgevoerd; eindelijk de brits waarop jongens werden vastgebonden en met roeden getuchtigd.

In andere landen had men nog andere en schrikkelijker strafmiddelen, maar wat hier bewaard bleef, is al erg genoeg. Het deed dienst in de 17de en 18de eeuw, enkele toestellen ook nog in de negentiende. Sommige straffen en pijnigingen, waarvoor men hier de werktuigen bijeen heeft, werden reeds in de 14^e-16^e eeuw uitgevoerd, maar

in sommige gevallen bracht men toen veroordeelden ter dood op eene wijze, die nog veel wreeder en onmensche-lijker was, al ging men, als ik het zoo zeggen mag, minder omslachtig daarbij te werk. Men leest van levend verbranden en levend begraven, oogen uitsteken, handen afhouden, tong splijten, verdrinken, smoren en dergelijke gruwelen meer.

Maar dat was geen dagelijksch werk en men strafte kleine vergrijpen minder zwaar dan in latere eeuwen. Bovendien was de aart der boeten waar men de over-treders van landswetten en stedelijke keuren meê trof, meer verscheiden, zij kwam veelal meer ten goede aan de burgerlijke gemeente of aan de kerk en hield dikwijls meer verband met het vergrijp dat was gepleegd.

Er bestaan nu slechts twee soorten van kastijding: geldboete en gevangenisstraf, in enkele gevallen met ontzetting van burgerlijke- en burgerschapsrechten. Vroe-ger, nl. in de middeleeuwen, waren er geen gevange-nissen, ten minste geen verblijven tot opsluiting van misdadigers voor eenigszins langen tijd. Men had den stok, waarin de kwaaddoeners werden in bewaring gebracht, tot dat hun vonnis was gewezen, doch dat arrest duurde gewoonlijk niet lang, omdat de rechtspraak sneller in haar werk ging dan thans. Opsluiting in eene gevangenis voor korter of langer tijd, als straf uitgesproken, was zoo goed als niet bekend. Vandaar dat de géole of het misdadigers-gat gewoonlijk van geringen omvang was. Er bevonden zich in Haarlem van ouds twee dieven-kelders, de een onder het Stadhuis, de andere in de Bartel-Jorisstraat. In den laatste zaten o. a. Talesius en zijne dochter Ursel, het beggijntje, opgesloten, tot zij den 27 Mei 1573 werden ter dood gebracht. De eigen-lijke gevangenis was, waarschijnlijk sedert 1528, in den toren, aan de Sparenzijde, van de oude St. Janspoort, een

gebouw dat staande het beleg, in Februari 1573 werd afgebroken.

Boeten werden in de middeleeuwen menigvuldig opgelegd, maar op eene geheel andere wijze dan thans. Eigenaardige vormen er van waren de steenboeten; zij werden veelvuldig geeischt sedert in de steden de houten huizen, ook de openbare gebouwen, geleidelijk door steenen panden werden vervangen, de aarden wallen door vestmuren, kerken en kapellen werden gesticht of vergroot. In dat tijdperk moesten vele overtredingen geboet worden met het leveren van steenen, in een aantal van 5000 tot 100000 afwisselende, bovendien somtijds van eene opgegeven hoeveelheid kalk, welk bouw materiaal dan moest bezorgd worden ter plaatse-zelve waar men het op dien tijd noodig had, b. v. aan de parochiekerk, het stadhuis, de vestmuren, eene of andere poort. Nu en dan eischte het gerecht van den veroordeelde het maken van eenige roeden vestmuur, waarschijnlijk wanneer de delinquent zelf metselaar of aanbachtsman was, hoewel dat niet wordt opgegeven en het is dus slechts eene gissing. Van geldboeten wordt veel minder gewag gemaakt, waarschijnlijk omdat daarvan in den regel niets in de stadskas te recht kwam. Want men weet, dat zij gingen: $\frac{1}{3}$ voor den aanbrenger van het delict (zoo die er was), $\frac{1}{3}$ voor den Landsheer en $\frac{1}{3}$ voor den Schout.

Ontzetting van burgerlijke en burgerschapsrechten, kan zoo wat in vergelijking gebracht worden met het middeleeuwsche bannissement. Verbanning voor een zeker aantal jaren, want *voor eeuwig* werd niet veel uitgesproken, was, als men het zoo noemen mag, schering en inslag. Men paste deze straf zoo veelvuldig toe, dewijl zij eene allergemakkelijkste manier was, om zich van booswichten en kwaaddoeners af te maken, doch zij strekte niet ter bevordering van veiligheid in den lande, want men kreeg

en hield langzamerhand eene vlottende en zwervende massa lediggangers, die gewoonlijk geen middel van bestaan hadden, en van ongerechte streken om aan den kost te komen, niet afkeerig waren.

Behalve hetgeen reeds opgenoemd is, had men nog eenige andere correctioneele straffen, zooals het volgen der processie, de bedevaarten, den schandsteen, de kaak, enz. Voor zoover daarvan niet reeds vroeger gesproken is, ¹⁾ zou er hier nog wel breedvoeriger over kunnen gehandeld worden, maar het is mij thans minder te doen om de straffen verder na te gaan, welke werden opgelegd, dan de vergripen te bespreken, die werden gepleegd. ²⁾ Ik heb op het oog de lezers bekend te maken, met een paar bladzijden uit het leven van de poorters der 15de eeuw, waaruit men zal zien, dat in sommige opzichten, de tijden na verloop van vier eeuwen nog niet veel veranderd zijn; dat in andere gevallen daarentegen de zeden metterdaad beter zijn geworden; dat vroeger werd gestraft, wat naar eene aan ieder burger toekomende vrijheid, straffeloos behoort te wezen, en dat, om het hier bij te laten blijven, waar eerbied ontbrak voor goddelijke zaken of wereldlijk gezag, de overheid niet weifelde, de erge-geevenden met gestrengheid te straffen.

Om tot dit doel te geraken, willen wij eens doorbladeren het register der vonnissen door het Gerecht der stad Haarlem in de 15de eeuw gewezen ³⁾: met eene

1) Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, Dl. XI, blz. X en blz. 233 sqq.

2) Zie verder de : aantekeningen uit de Geschiedenis van het Strafrecht door P. C. Molhuysen, in : *Nijhoff en Fruin*, Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, Nieuwe Reeks. Tweede Deel, 1861.

3) N° 1073 van den : Inventaris van het Archief der stad Haarlem, 1ste Afd.

kinderlijke en argelooze eenvoudigheid vindt men daarin de vergripen opgeteekend waaraan sommige poorters zich nu en dan schuldig maakten en ik geloof, dat men geen getrouwer afspiegeling der zeden van dien tijd zou kunnen begeeren, dan ons in dat boek wordt aangeboden.

Ik geef slechts eene kleine bloemlezing en bepaal mij tot die vonnissen, waarin sprake is van geestelijke personen of kerkelijke zaken, of waarbij straffen van kerkelijken aart werden opgelegd.

1437. *Diefstal van zand. Ondiep maken der stadsgrachten en vaarten.*

Opten sonnendach die vij^{den} dach in Julio anno
M.cccc.xxxvij.

Want een geheiten schelu ¹⁾ wijbken ²⁾, der stede singel tot voil steden ³⁾ grote culen in gedolven heeft, ende die aerde ende dat sant mit sinen schepe enwech gevuert tot sinen wille, ende oic overmids dat hij inder stede graften ende in die vaert zijn aerde heeft laten vallen, ende oic dairinne geworpen, soe ist dattet gerecht hem op dese tijt dair off corrigeert, ende tot correxie sett, dat hij nu rechtevoirt ⁴⁾ voir die cruce gaen sal in een pair lijnen ⁵⁾ cleder ende sal hebben in zijn handt tot enen teyken een mandeken mit aerden, ende als hij dat gedaen heeft soe banten ⁶⁾ tgerecht voirt op huden bijder sonne vter stede, ende vter stede vrihede op zijn lijf, ende dair niet weder in te comen, ten sij bij wille vanden ghemenen gerechte.

1440. *Verboden Beggijnhof of Zustershuis.*

Bij voorrechtsbrief van Philips van Boergondiën, aan de stad Haarlem den 18 Augustus 1426 verleend, werd het rechtsgebied

1) scheel 2) dimin. vorm van den mansvoornaam: Wybo 3) vele plaatsen
4) aanstonds 5) linnen 6) bant hem

der stad honderd tachtig roeden naar alle zijden landwaarts in vergroot, maar bepaalde hij tevens, „dat men binnen der stede vrijheit gheen begijnhove, zusterhuyse noch geenrehande vergaderinge voirt aen maken noch begrijpen (zal) van mannen of van vrouwenpersoenen in geenre wijs, meer dan dair nu ter tyt sijn”; enz.

Des sonnendages opten x^{den} dach in aprille anno
M.cccc.xl.

Omme overicheit ¹⁾ - willen die bave jacops-dochter ende margariete baudijnsdochter gedaen hebben tgegen den gerechte om dat sij bleven sitten in enen huze ende wouden vergaderinge van susteren dair inne maken, soe bantse tgerecht op huden vter stede een jair lanck op hoir lijff ende tenden ²⁾ den jaere dair niet weder in te comen ten sij bij wille (van) den gerechte.

1444. *Weigeren van den stedelijken accijns.*

Anno M^occcc^o xliij. secundum cursum curie opten sonnendach die xxj^{ste} dach in februario.

Alsoe Jan gerijtssoen wonende voir den huze tot schoten den excijssmeester vander stede dreygelike woirde gegeven heeft, om dat hij hem den excijss eysschede die hij sculdich was, ende voirt ³⁾ dat hij dair op sijn cleder after op sloech ende liet die lude after in sien die dair bij wairen, ende seide in smadicheit ⁴⁾ vander stede, hier after in suldi der stede excijss vinde, ende dit sijn die hantvesten die sij hebben, Om deser onredelicheit ende smadicheit willen, soe hebben hem tgerecht die vroetschap ende richeit ⁵⁾ overseit ⁶⁾ soe die sake an hem gebleven is, dat hij op huden voir die cruce gaen sal

1) overicheit = overhooricheit = ongehoorzaamheid. 2) na het einde van 3) verder 4) minachting 5) rijkdom = de rijksten, die mede zitting hadden in den Raad. 6) bevolen

mit een neder cleet an sijn hals hangende, ende dair toe ¹⁾ soe banten tgerecht die vroetschap ende rijcheit op huden bijder sonnen wt der stede ende dair wt te wesen ende te blijven op sijn lijf een jair lang, ende dair tenden niet weder in te comen ten sij bij wille vanden gerechte ende der vroetschap ende rijcheit voirsr.

1445. *Bouwen van het nieuwe kruiswerk of transept van de St. Bavo-kerk.*

Hierover zie men het zeer belangrijke opstel: Plaatsbeschrijving der St. Bavo-Kerk te Haarlem, door den Zeer Eerw. Heer J. J. Graaf, in de: Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisd. van Haarlem, Vierde Deel, 8°. 1876.

Des sonnendages des anderen dages naden heiligen Jairssdach anno (M.cccc.) xlv. secundum cursum curie.

Alsoe Jacop coster, naden tuych ²⁾ die tgerecht dairoff gehoirt hebben, den kerckmeesters onredelicke dreygelicke woirden gegeven heeft doe dat fundament vanden nuwen werck an die noortside vander kerke gedolven waert ende om dat dieselve Jacop oic sake gehantiert heeft dair grote ongenoechte binnen der stede off gecomen mochte hebben ende oic om dat hij sijn wijff groet ontier ³⁾ ende vrese ⁴⁾ van hoiren lijve gedaen heeft ende omdat hij sijnen broeder dreygelike woirde gegeven heeft ende alsoe van deser misdaden die sake gebleven is anden gerecht, Soe seit hem tgerecht over, dat hij der stede ter beteringe dair off doen sal ende geven xl^m steens ende xx hoet calcx ende die sal hij verborgen an sgerechts handen tusschen dit ende den heiligen dertien dage ⁵⁾ ende waert dat hij des niet en dede soe banten tgerecht naden heiligen dertien dag terstont vter stede wt der

1) bovendien 2) getuigenis 3) geweld 4) bedreiging 5) Drie Koningen

stede vrijhede wt der balyuscip van Kennemerlant ende van Rijnlant, ende niet weder dair in te comen tensij dat hij den steen ende calc verborgt heeft ende die sal hij doen leveren ende brengen op sijnen cost binnen der stede bijden zijlpoirte, ende dair an tende nochtant binnen der stede niet te comen ten sij bij wille vanden gemenen gerechte.

1446. *Onruststokers.*

Anno (M.CCCC.) xlvj. Des sonnendages die xxij^{ste} dach, in Meye. Alsoe onlanck geleden Een deel personen op des balyws dach dat hij vierschair binnen hairlem sitten soude, gecomen sijn binnen hairlem mit horen pansers, messen, bogen ende andere wapene, bij namen geheiten Jan Auwelssoen van Assendelff, bartout harmanssoen van Wormer, allart pieterssoen ende Dirc Dircxsoen, ende sijn in taveernen gaen sitten drincken ende hebben aldair pertijlike saken gesproken van Cabbellaus ende hoeck, dair wt gescepen was onruste ende onvrede te comen, dairs sgerechts meyninge off is dat sij nyemande gehen- gen en willen enige pertijlike woirde te spreken off per- tijlike saken te hantieren ende sunderlingen die van buten in comen niet gehengen en willen mit pansers, messen, bogen off ander wapen langes ter straten te gaen, of in taeveernen dair mede te sitten te drincken ende dan per- tijlic te spreken. Soe ist dat sij den voirs. personen dair off over seggen ter beteringe te doen ende sullen elck van hem geven totter tymmeringe behueff der prochie- kerke alhier xv^m steens ende die leveren binnen der stede tusschen dit ende sunte Jacopsdage naestcomende totter plaetsen dair hem die kerckmeesteren dat wijsen sullen, Ende desen steen sullen sij verborgten binnen der tijt voirsch. te leveren tusschen dit ende den vier heiligen dagen van pinxten naestcomende. Ende waert dat sijs

binnen der tijt niet en verborgde soe bantse tgerecht tenden den vier heiligen dagen van pinxten wt der stede, wt der stede vrihede, wt der balyuscip van Kenemerlant ende van Rijnlant soe men dat doen mach nae inhoud der hantvesten iij Jair lanc te wesen ende te blijven op hoir lijf ende tenden den drie Jairen dair niet weder in te comen sij en ¹⁾ hebben elcx den steen geleverd ende betaelt.

Alsoe ter selver tijt mitten voirseiden personen binnen Hairlem gecomen sijn bij namen geheten vrederic pieterssoen, pieter vredricxsoen ende garbrant henricxsoen ende hebben die selve saken gheoeffent ende gehantiert gelijc vanden anderen personen voirgeseit is, ende sij dier sake moetwillike anden gerecht gebleven sijn ende dair voir geseit hebben, Soe ist dat hem tgerecht overseit dat sij elcx geven sullen ter beteringe, totter tymmeringe behueff voirscr. x^m steens ende die leveren tusschen dit ende sunte Jacopsdage ende deden sij des niet, soe will men die nemen ende hebben vanden borgen.

Borgen (volgen de namen).

Desen borghen voirscr. hebben betaelt.

1446. *Dragen van verboden wapenen.*

Daartegen was voorzien bij de keur van 8 April 1392.

Tenzelfden dage. Alsoe Jan Gerijtssoen die snider, mit enen loden bal bevonden is in sijn mouwe dragende, dair in te vermoeden was dat hij gheen doechede dair mede voir en hadde ende alsoet sgerechts meyninge is, dat sij nyemande gehengen en willen alsulke wapenen heymelic te dragen. Soe bannet tgerecht denselven Jan gerijtssoen op huden bider sonne wt der stede, wt der stede vriheden,

1) tenzij zij

wt der balyuscip van Kenemerlant ende van Rijnlant een jair lanc te wesen ende te blijven op sijn lijf ende tende den jaere dair niet weder in te comen ten sij bijden gemeenen gerecht. Ende dair toe so sal hij geven eer hij weder in die stede off stede vrijheden comen mach iij^m steens totter tymmeringe behueff vander prochiekerke en xl sc(hellingen) an gelde nae inhout skoerss.

1451. *Gaan ter eerste misse in Amsterdam.*

Bij de keur van 8 April 1392 was het gaan ter eerste mis en naar uitvaarten buiten Haarlem, tot op zekere hoogte verboden. Het getal personen, die aan dergelijke uittochten mochten deelnemen was beperkt en het schijnt niet geoorloofd te zijn geweest bij soortgelijke gelegenheden te offeren.

Anno (M.cccc.) een ende vijftich. Des sonnendaghes na sinte Margrietendach.

Opten selven dach lest voirs. Also Jan Mathijssoen, godevaert meester aerntsz., heynric Jacop tymanss., Jan gherijt die bontwerkersz., zuwe anthonijs de loeffs wijff, Elsbyen gherijt pieterssoens wijff van bennebroec, Alijt Jan van der meerswijff, ende lijsbet Dirc biermanswijff, Tot Amsterdamme ter eerste missen geweest, ende aldair gheoffert hebben ¹⁾ boven ²⁾ der stede gebot, dair tgerecht goeden tuuch ³⁾ off gehoirt hebben, So seit tgerecht hem

1) Offeren, ten offer gaan, geschiedde op hooge feestdagen aldus: op het altaar werden door de geloovigen, kleinere of grootere giften in geld neergelegd ten behoeve van den Priester. De mannen gingen eerst, dan volgden de vrouwen en de plechtigheid geschiedde onder gezang van het koor.

Den 17 Augustus 1885 zag ik in eene kerk in de stad Luxemburg hoe het offeren daar geschiedt. Bij eene uitvaart gingen de mannelijke familieleden van den gestorvene processionaliter de evangeliezijde van het altaar op, liepen er achter om, wierpen hun offer in een aan den epistelkant geplaatst bekken en keerden toen naar hunne plaatsen terug.

2) minachteude 3) getuigenis

dair voer over te beteringe, dat sij elcx twischen dit ende sinte pietersdach ad vincula naestcomende op horen cost leveren sullen, voir der stathuys, vj^m stiens, ende dat te verborgen bij dage sonnenschine ende wairt dat sij des niet en dede, dat sel wesen op sulke correxcie ende boeten, als hem tgerecht vorder dair off over vinden ende seggen sullen.

1451. *Beleediging en bedreiging van den Prior van St. Jan.*

De Commanderij van St. Jan was het grootste en rijkste mannenklooster te Haarlem. Zij werd gesticht in 1310 en bleef bestaan tot 1625. Het is niet bekend wie in 1451 Prior, — maar wel dat Heer Gerrit Van Scoten destijds Commandeur was.

Anno (m.cccc.) een ende vijftich. Des sonnendages opten negenden dach in Meye. presentibus die scout Jan willem claess., huge Jansz., gherijt steffensz. ende florijs engbrechtss., Rade, Pieter claes., Symon berwoutsz., luytgen camerouwer, Pieter brawe, Jacop zaenden ende bertholomeus godevaertsz., scepenen.

Also dammas dammassoen, Den prior van sinte Jans cloester binnen hairlem, onlanx geleden binnen der kerken, grote vrese mit een getoghen messe gedaen, ende vele smaliker, lelijke, dreychelike woirde gegeven heeft dair tgerecht goeden tuuch off gehoirt hebben, omme dier misdaet wil so seit tgerecht hem over, dat hij op sinte pancraes dach nu naest comende tot achte vren voir middach comen sel inden selven cloester opt koer in jeghenwoirdicheit den prior, ende alle den ghemenen heren ¹⁾ also veer als sij daer bij comen willen, ende sal dair op sijn knyen vallen, ende bidden den prior, ende voirt den commenduer ende den ghemenen heren dat sij hem omme

1) verdere kloosterlingen.

— *Waarlijk by en van Hoogen-?*

goids willen, vergeven willen, zulke vrese ende smadicheit, als hij den prior ende den cloester voirs. ghedaen heeft. dat gedaen wesende sal dammas dammassoen voerseit terstont, ter eren ende ter wairdicheit goids, aldair inden selven cloester voir dat wairde heylige sacrament setten een kairsse van drie pont was, ende dair toe ¹⁾ sel hij opten selven dach, onder die homisse in die prochieker tot hairlem, voir dat wairde heylige sacrament setten een kairsse van drie pont wasse Ende hier en boven sel hij noch der stede van hairlem leveren voir der stat-huys sesse dusedt stiens ende drie hoet calcx op sinen cost twisken dit ²⁾ ende pinxster naestcomende, ende dat verborgen bij dage sonnenschijne off dair voir gebannen te wesen tyen jaer lang, op sijn lijff.

1455. *Laster van een biechtvader en andere eerbare personen.*

Smanendaechs vj epiphanie a° (M.cccc.) lv.

Alzo mosselt claesdochter van schoten heeft doen schrijven ende dichten drie onbehoirlicke cedulen die gecleevet ³⁾ zijn geweest voir der goeder luyden doren vanden gerechte, die gescreven waeren in alle zulken schijne ⁴⁾ als off ze wt eens biechtvaders monde gescreven hadden geweest, dair zij enigen personen die ombesproken ende omberufft zijn, mede gepijnt ⁵⁾ heeft van hore ere te beroven, welke cedulen inhoudende waren gelijc hier na gescreven staet: *Siet ghij Rechters vander ste wat ghij doet, dit laken dair al dat woel om is dit en heeft dat volc niet gedaen dair ghijt op legt, aernt pieterszs. dochter*

1) daar en boven 2) tusschen heden 3) aangeplakt 4) in zoo-
danigen trant 5) beproefd

die heefttet gedaen mit hoir nichte bouwen Janszs. dochter die ste clerc plach te wesen, ten is hoir eerst niet, dit is mij inder biechten gecomen, Ziet dat ghij niet geplaecht en wort, dat ghij niet en zinckt, Ic en zeg U niet meer, Ende also tgerecht inder wairheit bevonden heeft dat mosselt zelve dese cedule heeft doen scrijven dair die voirs. personen mede gescepen waren gescouffiert ¹⁾ ende beroofft te wesen van hoere eere, twellic tgerechte in geenrewijs en staet te lijden, Wanttet saken zijn van quade exemple, Soe zeittet gerechte de voirs. mosselt dair voir over ter correctie ende ter beteringe voir die misdaet voirs. Eerst dat mosselt voirs. den gerechte nu ende oick aechte boudijn Jansz. dochter nu terstond alhier voir den huyse op hoeren knyen openbairlicken bidden zal, dat zij hun elc bijsonder hoir vergeven willen zulke smadelicheit als zij tegen hun misdaen mach hebben, ende dat gedaen, zal die zelve mosselt voirt gelden ter beteringe voir die misdaet voirs. totter stede behoeff xxxij^m steens ende xvj hoet calcx ende dit te verborgen op zonnendage naestcomende bynnen sdaechs zonneschijn, dien steen ende calc te leveren ende te betalen bynnen der stede van hairlem dair hoir tgerecht wijsen sal tusschen dit ende sint Jans dage te midzomer naestcomende, off wairt dat mosselt voirs. in enige vanden punten voirs. gebreckelic wair, zo zal zij dair voir gebannen wesen wt der stede van hairlem ende wt der stede vrijhede, op hoir lijff ²⁾, vijff jaeren lanck affter een, zonder dair en bynnen dair weder in te comen. Ende dair en teynden ter tijt toe dat zij hoer voirs. correctie voldaan zal hebben. Ende dat zij voirt den gerechte vernuecht ende voldaan heeft van hoer overhoricheyt bij goeduncken vanden gerechte.

1) belasterd

2) op straffe des doods

1456. *Boomschenderij in den Haarlemmerhout.*

Hiertegen waren strenge bepalingen opgenomen in de keur van 8 April 1392.

Ultima Maij Anno (m.cccc.) lvj.

Om dat Cornelis de Vlaminck doud(e) sco(e)maker dagelix gaet mit een bijl inden hout om hout ende brem aldair te houwen ende oic gehouwen heeft, dwelc tghe-recht van hem niet gehengen en wil noch van nyemant anders So zeitet gherecht hem over ter correxie ende ter beteringhe dat hij op en sonnendage naestcomende, te weten den vjⁿ dach in Junio gaen sal voir die processie beghinnende beneden tchoor, bloetshoofs ende in een paer linnen cleder ende mit een palm van brem in sijn hant ende weder in comen voir die processie voir tchoor Ende wairt dat hij dit niet en dede, so sal hij dair voir gebannen wesen vter stede van hairlem, vter selver stede vriheit, vuyt die bailiusscappen van Kermerlant ende Rijnlant een jair lanc op sijn lijf, ende niet weder dair in komen ten sij bij tsgherechts ghemoede ¹⁾, ende alvoren so sal hij eerst dese beteringe gedaen hebben. (Ter zijde staat: *volcomen*, nl. volbracht.)

1456. *Boomschenderij in den Haarlemmerhout.*

Eodem die. Om dat Walraven die wever, Duve Jansd., Claes dircxsoen, wonende after Jan Florissoens in die huyl ²⁾ ende pieter coeltgen, brem, hulst ende meijen ghehouwen ende gheploct hebben inden hout, so sullen sij elc gaen ter beteringe ende ter correctie voir die processie een sonnendage naestcomende, te weten den vjⁿ dach in Junio, bloetshoofs mit een cleyn palm van brem in die hant, beginnende beneden tchoor, off elc sal tus-schen dit ende sonnendach naestcomende comen ende

1) goeddunken

2) in den Hout

brengen mit hem opten huyse ¹⁾ een pont hollants. Ende waert dat zij geen van beyden en deden, so sullen sij gebannen wesen vter stede van hairlem ende vuter selver stede vriheit, een jair lanc, op hoir lijf, ende niet weder dair in comen tensij bij tsgherechts gemoede, ende al voren so sullen sij nochtant dese correxie ende beteringe gedaen hebben. (Ter zijde staat: Dit is *volcomen*.)

1456. *Weigeren van Heerendiensten.*

Bij de keur van 8 April 1392 was hierop eene boete gezet van 15 Pond en 32 duizend steenen, bovendien verbanning gedurende drie jaren. Het uittrekken met de banier (ten oorlog varen) waarvan hier onder sprake is, betrof de belegering van Deventer door Philips den Goede, ter zake van het verzet van Overijssel tegen de benoeming van David van Boergondien tot Bisschop van Utrecht. Aan dien krijgstoct namen vele Hollanders deel, en hij eindigde na eenige weken met eene overgaaf der stad bij verdrag.

Des Woensdaechs op sinte maria magdalenen Avonde ende was die xxj^{te} dach in Julio a° (M.cccc.) lvj.

Alzo florens van Adrichem Jacopsz. overhorich ende wederspannich geweest heeft tegen die ordinancie die bijden gerechte geordineert is geweest in dese heervairt, te weten dat hij zijne gelden niet inleggen en woude gelijc anderen zijnen buyren ende heeft den hooftmans, die him eens ende anderwerven duechdelicken dair omme maenden zeer spitelicken toegesproken Ende heeft noch dair en boven in tegenwoirdicheit vanden gerechte opten huyse oneerlicken gesproken opter stede ende bijzonder opten genen die vander stede wegen geschickt ²⁾ zijn mitter bannyere wt te varen, twelc een zake is van quaden exemple die tgerecht vanden voirs. florens ongecorrigiert niet en staet te lijden, Zo zeit him 't gerecht dair voir over ter cor-

1) stadhuis

2) aangewezen

rectie Eerst dat hij terstond inleggen zal in handen vanden homans zule gelt als zij gaderen ¹⁾ gelijc anderen zijnen buyren, Voirt zal die zelve florens terstond hier beneden voir der stede huys openbairlicken ende mit ongedeckten hooftde den gerechte bidden dat zij him vergeven willen tgunst dat hij andie voirs. zaken misdaen mach hebben wegen hunluyden, Dit gedaen wesende zal florens voirs. op morgen, sinte maria magdalenen dach, goets tijts onder die hoichmisse brengen ende zetten voir den heyiligen sacramento een wassen kaersse van ij pond wasses wegende Ende dair en boven zal hij der stede geven ter beteringe thien duysent steens ende vijff hoet calcx ende dat verborgen op huyden bynnen sdaechs zonneschijn, dien steen ende calc voirs. te leveren dair him der stede tymmermeysters wijsen zullen op zijnen cost tusschen dit ende sinte bertelmeeus dage naestcomende Ende waert zake dat florens voirs. in enich vanden punten voirs. gebreckelic wair ende niet en dede gelijc voirs. staet Zo zal hij dan terstond dair voir gebannen wesen thien jaeren lanc wt der stede van hairlem, wt derzelver stede vrijheit ende wt den baeliuscippe van Kennemerlant ende van Rijnlant, op zijn lijff, ende teynden den thien jaeren voirs. niet weder dair inne comen ten zij bij tge-rechts gemoede.

(Ter zijde staat:) Florens heeft vergiffenisse gebeden, zijn gelt ingeleyt ende die kaersse gebracht.

Bairthout huygenz. is borge gebleven voir florens voirs., vanden steen ende calc hier gescreven. Presentibus Jan van Adrichem ende Jan van Spanckeren.

1456. Roggebrood verkoopen boven de zetting.

Item so sullen die brootbackers dat broot backen na ordinancie dergeenre die bij horen ede daer toe geset sijn biden rechte of

1) invorderen

die men daertoe setten sel ende so wie dat niet en dede verbuert
v st. alsoe dicke als hijt niet en dede. Keur van 8 April 1392.

Anno (M.CCCC.)lvj. des manendaechs op sinte
Lucyendach.

Alsoo den ghemeen backeren een ghebot gedaen is
geweest, dat elc backer sijn Roggenbroet niet hogher
gheven en soude dan elc Roggenbroet wegende zes pont
om een lelide plac ¹⁾, Welc ghebot zij niet gehouden en
hebben, mer hebben na dyen selven gebode terstont, niet
achtende des ghebots, hoir broet ingehaelt ²⁾ ende hebbent
dierre vercoft dan tghebot vutwijst, dwelc tgherecht van
hem ongecorrigeert niet en staet te liden So zeitet ghe-
recht over allen den backeren die int Ambocht sijn van-
den backers ter correxie, dat sij te samen sullen doen
stofferen den Apostol ³⁾ ende die pilaern dair die an staet
an sbackers outaer in allen schijn als die andere pilaernen
ende Apostolen ghestoffeert sijn die dair voir staen, sonder
arghelist, tusschen dit ende sinte Jacops daghe naest-
comende sonder enich langer vertreck Ende hier mede
sullen die backers hoir ordinancie weder hebben Ende die
backers die oevenen gheset hebben ende broet openbair-
liken te coep gehouden hebben dat die tambocht vanden
backers in allen punten ghenyeten sullen indyen sij
willen, als andere backers van outs geploghen hebben,
mer wie na desen dach int Ambocht vanden backers wesen
willen, die sullen hem houden ende oeffenen nader or-
dinancie die die backers hebben, Behoudelic wairt dat sij
den Apostel ende pilaern voirseit aldus niet en stoffeer-
den, so sullen zij dair na hoir ordinancie niet gebruycken
so lange als sij dese stofferinge niet gedaen en hebben.

1) Een plak = 7½ Cs.

2) wat lichter van gewicht gemaakt

3) St. Thaddeus ?

1457. *Beleediging van den Graaf van Oistervant.*

Ofgelesen vij Octobris anno (M.cccc.)lvij.

Om dat dirc bertelmeessoen die verkenlager vele lelike, ombequamelike ende schoffierlike ¹⁾ spitige woorden tot zijnen wille ende gheliefsten mit logentale gesproken heeft opten eedelen persoen van mijnen here den grave van oestervant Te weten dat hij gheseit heeft, dair goeden tuych off ghehoirt is, dat mijn here van oestervant niet en doech ²⁾, dat hij een stinckert is, ende nyeman goet en dede van zijnen leven ende meer andere lelike ende ombehoirlike woorden, die men over ghenen goeden here moigeliken spreken soude ³⁾, dair elc mensch, verstant hebbende, wel vuyt mercken ende bevroeden mach, dat hij dair kenliken ende openbairliken an gheloghen heeft So sal hij om des misdaets wille, gode teren, mijnen here den grave van oestervant ter beteringhe ende den gherechte van Haerlem, so tgherecht van nyemande aldus-tanighe woorden opten grave van oestervant of op enigen anderen goeden heren te spreken ongecorrigeert en willen laten, op morghen staen alhier voir der stede huys voir tyen vren, boven allen volke, op een banc bloets hoofts, ende segghen aldair mit luyder stemmen, ende weder-roepen alle die woorden ende loghentalen ende wes hij dair an gheseit heeft, dat hij dair valscheliken ende boefliken an ghelogen heeft ende valschliken op him vi-siert ⁴⁾ Ende wes hij vanden selven grave van oestervant geseit heeft anders dan van enen goeden edelen duechd-samigen here, dat is him leet mit goeder herten, ende sal dair om den gherechte van Haerlem op zijnen knyen oetmodeliken verghifnisse bidden. hier en boven so sal hij op een sonnendach naestcomende, gaen voir der pro-

1) eerroovende

2) deugt

3) zou mogen spreken

4) gelasterd

cessien vander homissen, beghinnende vanden hoghen chore, in een paer lynnen cleder, bloets hoofts ende ber-voet ¹⁾, mit een bernende ²⁾ waskaerse van een half pont wasse in sijn hant, ende die processie gedaen wesende, sal hij die barnende kaerse selve mitter hant setten voir den heiligen sacramento, tot dyen eynde dat onse here god him dese loghenachtige woorden vergheven wille Ende waert dat hij alle dit niet en dede, so sal hij dair na terstont gebannen wesen tot ewigen dagen vter stede van Haerlem, vter stede vriheit, vut die bailiuscippe van Kennemerlant ende van Rijnlant, op sijn lijf.

1459. *Beleediging van den hondenslager der Parochiekerk.*

De hondenslager was een kerkelijk beambte van eenig gewicht. Hij moest in de eerste plaats de rondlopende honden uit de kerk drijven en was verder met het bewaren der orde belast.

Offgelezen smanendaechs x dagen in decembri a^o (M.cccc.) lix.

Om dat symon Jans lottijnszoenszoen ende claes Janszoen wisselair, spitelicke ³⁾ ende dreygelicke woirde gegeven ende toegesproken hebben den genen die tgerecht bevolen heeft die honden wt die kercke te slaen, omdat hij symons hont inder kercke sloech ende hebben him dair omme vanden kerchove gedaecht Twelc tgerecht niet en staet te lijden, zo zeit him tgerecht dair voir over ter correctie voir die misdaet voirscr., alze dat zij elcx op zonnendage naestcommende onder der hoichmisse brengen ende zetten zullen voir den heyligen sacramento inder prochikercke elc een wassen kaersse van drie ponden wasses Ende om dat die voirscr. claes Jansz., doe zij te samen om deser zake opten huyse ontboden waren, omme dese misdaet

1) barrevoets

2) brandende

3) bittere

anden Rechte te keren ¹⁾, zeyde totten gerechtte, dat hijs niet an him blijven en woude ²⁾, want hij niet misdaen en hadde, ende dat zijt maken zouden zo zijt eten wouden, twele tgerecht van him niet en staet te lijden, zo zeit him tgerecht dair voir over ter correctie, dat hij op morgen voir middage te x vren comen zal opten stedehuys voir den gerechte ende himluyden aldair bidden mit ongedecten hoofde, dat zij him vergeven willen tgunt dat hij dair an misdaen heeft Ende waert dat enich van hun beyden in gebreke wair, te doen dat voirsr. staet, die zal dan dair voir gebannen wesen wt der stede ende wt der stede vrijhede van hairlem een jair lanck ende dair an teynden dair niet weder in commen ten zij bij des gerechts gemeede, elc op zijn Rechter hant.

1460. *Regeling der zitplaatsen in de Parochiekerk.*

Ghecondicht inder kercke den anderden dach in Januario (M.cccc.) lx.

Tgherecht ghebidet dat alle die ghene die eyghen bancken of borden inder kercken hebben, dat zij die thuus halen of doen halen binnen den avonde, of die kercmeesters zullen daer mede doen tprofijt vander kercke, ende voirt dat niemant van nv voirtan eenighe bancken of borden inder kercke en brenghe of en zette ende dat niemant den andren moyenisse en doe ³⁾ of doe doen om tvoirsitten inder kercke, mer dat die ghene die voir coemt sal moghen sitten daert him believen sal ende dat op zulke correctie als den gherecht goed duncken sal.

1) ter kennis van het gerecht te brengen

2) hij verkoos niet dathet gerecht er zich meê moeide

3) moeilijkheid veroorzake

1462. *Bedreiging van den Schout, belediging van het heilige Sacrament en allerlei booze praktijken.*

Ofgelesen opten lesten dach van Junio anno (M.cccc.) lxij.

Om dat tgerecht mitter goeder waerheit wel vernomen ende verstaen heeft dat Geerijt buysse tot veel tijden ende plaetsen geseit heeft, dat die kuyse ¹⁾ zeer corts hier opter straten comen soude, ende him vermeten ende beroemt, dat hij den Scout van Haerlem als een Rechter van sheeren wegen noch dootslaen soude, overmids dat hij een zinen neve, die alhier inder stede tegens den heer mit Recht verwonnen was, hadde gedaen vangen Twelc him niet en scoude ²⁾ te vergeten, zeggende voirt dat hij om dat te doen gelt bereit gemaect hadde ende vrienden geworven, ende dat meer is, dat die voirs. geerijt him noch zeer corts vermeten ende beroemt heeft, hadde dat heilige sacrament vuytgegaen of omgedragen worden op des heiligen sacraments-dach lest geleden, alzoot overdragen ³⁾ was ende men dat gewoonlic is te doen, hij soude mit meer gesellen die hij dair toe gesproken, gebeden ende geworven hadde, den Coninc van den hantboge zinen halsbant afgetogen ⁴⁾ hebben ende anders den voirs. Coninc alzo gehantiert ende sulck spel dair bedreven datmen dair van over lange jaren soude hebben geweten te spreken Ende dat noch boven dien die voirs. geerijt niet te vreden wesende of oick enich berou hebbende van zijne voirs. misdaet Mar als verhart in zijne quaetheit, felheit ende archeit, ende om mitter daedt te bewijsen dat hij voiren mitten mont gesproken hadde, heeft mit opset ende gelaechder lage ⁵⁾, hun vervoirdert

1) knots, (overdraachtelijk: oproer) mit zweerden ende mit kuysen, mit glaviën ende mit bardaxen. *Huydecoper*, Melis Stoke III, 82.

2) aanstond 3) beraamd 4) afgetrokken 5) voorbedachtelijk

te gaen opten processiedach lestgeleden, ten huysen van den voirs. Scout, als een Rechter van sheeren wegen, mitgaders Jacop hoflandt, om aldair te soecken te slaen ende van levende live ter dood te brengen, Dirck van thiel brodatich ¹⁾ dienre vanden voirs Scout, alsdat wel merckelijke blijcken mach, want overmids dat zij den voirs. dirck aldair niet en vonden, zo hebben zij den selven dirck zo lange opter straten gewacht, ende eyntlic him dair comende, mit steenen die zij in hoiren boesem hadden ende droegen, zo geworpen ende anders mit messen mordadelic gewont ende gequetst, Doende al hoir best om den voirs. dirck van levende live ter doot te brengen als dat wel blijcken mach, Twelc oick also geschiet soude hebben en hadde dat bijder gracen gods ende tusschengaen van goeden mannen niet belet ende verhoet geweest, Doende ende gaende hiermede niet alleen tegens die geboden van onsen genadigen heer ende der stede dair van gedaen tot veel stonden ende tijden, Mar dat meer is, him dair in bewijsende ende dragende in allen schijn of hij een Cappeteyn ende een opsetter waer ende geweest hadde, om een opstal ²⁾ ende beroerte te maken, in deser stede, contrary ende in vermindertheit van onsen voirs. genadigen heer, in versmaetheit vanden gerecht ende tot groten afterdeel ³⁾ van dese stede Ende want tvoers. gerecht sulke ende gelijcke overdaden ende onstantelijke dingen die saken zijn van zeer quaden exempel niet en denct of oick en wil laten lijden sonder openbaer correcty ende punicy, om te verhoeden alle moeijenissen ongenoechten ende twydrachten die dair vuyt soudén mogen fisen ende spruyten, als elc, redene verstaende, wel bevoelen mach ⁴⁾, Mar dair in versien bij allen behoir-

1) loontrekkend, die het brood eet 2) samenrotting 3) nadeel
4) begrijpen kan

lijcken wegen ende remedien van justicien, om rust ende vrede te onderhouden in die voirs. stede, So ist dat tge-recht gewogen ende mit rijpheit van rade wel overgemeret, die voirs. misdaet ende gelegenheit van dier, Meer noch-tans geneicht zijnde tot gracie dan tot strengheit van recht, bant den voirs. geerijt thien jaer aftereen volgende ende after huyden terstont ingaende, vuyter stede ende vrijheit van haerlem voirs. ende vuyten Bailliuscepen van Ken-nemerlant ende van Rijnlandt op zijn lijff, ende dair en teynden niet dair weder in te comen ter tijt toe dat hij totter stede behoef voirsc. geleverd ende betaelt zal hebben hondert duysent stiens ende vijftich hoet callicx ende sonder consent vanden gemeynen gerecht. Behoudelic den Heer ende der gequetster pertije hoirs rechts. Actum vltima Junij lxij^o Presentibus schulteto bekesteyn berckenro Aernt pietersz. ende hillegom burgomagistris, Adrichom, lieve, meer et visscher scabinis.

Ende om dat Jacob hoflandt mede geweest heeft tot Scouten huys voirs. mitten voirg. geerijt, om te soecken den voers. dirc van thiel, ende den selven dirc geworpen ende mede gequetst heeft gelijc voirs. staet, boven ende contrary den geboden vander stede Twelc den gerecht niet en staet te lijden sonder openbaer correcty ende punicy, So seicht ¹⁾ tgerecht den voirs. Jacob over ¹⁾ tot correcty, dat hij in beteringe vander voirs. misdaet, geven ende leveren zal totter stede behoef tachtentich duysent stiens ende viertich hoet callicx tusschen dit ende alre-heiligen misse eerstcomende, ende dat verborgen binnen sdaechs sonneschijn, of dair voir gebannen wesen thien jair vuyter stede ende vrijheit van hairlem, ende buyten bailliuscepen van Kennemerlant ende van Rijnlant voirs.

1) legt op

op zijn lijf ende dair thenden dair niet weder in comen ter tijt toe dat hij betaelt ende voldaan zal hebben van dies voirs. is, Behoudelic den Heer ende der gequetster pertijen hoirs Rechts, Actum ut supra.

1464. *Uitgebannen Conventuaal van St. Jan.*

Opten twalefsten dach in Septembry anno (M.cccc.) lxiiij. presentibus den Scout, iij. burgermeesters ende vier scepenen.

So dede Willem engebrechtsz. een wilkoir ¹⁾ als dat hij in een jaer, van dien dach offgerekent inden goidshuis ende clooster van sint Jans niet gaen noch dair in comen en soude, ten wair bij moetwille ²⁾ ende consent van heren pieter van schoten, commandeur des vors. goidshuis, ende dat hij oock mit worden noch mit wercken, misdoen en soude den vornoemden heren pieter noch geen van zijn dieners ende huisgesinne, op de verbuernisse van sijn Rechter hant, Actum eodem die.

1464. *Tuindieven.*

Opten v^{en} dach in octobri Anno (M.cccc.) lxiiij. presentibus sculteto et burgismagistris et scabinis.

Omme dat tgerecht te vollen geadverteert is dat huge dircsoen, govert michielssoen, symon Janz. plemper, Dirc Janz. scoemaker, verbout Janz. stillegancmaker ³⁾ ende Jan nannenz., inder luyden boomgaert geweest hebben ende den luyden hoir appelen benomen ende die wech gebrocht hebben ende den luyden inden boomgaerden grote schade gedaen, hair heyningen ende wingaerden verdorven Soe seyt hem tgerecht over ter correxie, dat elck van hun luyden comen sal op een manendaech naestcommende voir der stede huys omtrent thien vren mit eenen corff mit

1) vrijwillige belofte

2) goedvinden

3) muilenmaker

appelen an hoeren arm ende biddent tgerecht om vergiffenisse van dat si hem goedertieren geweest hebben ende sullen elcx daer en boven gaen mit een wassen kaers van twe ponden ende die selve openbaer setten voir theylige sacrament, ende daer en boven soe sullen si ende elcx van hun luyden bringen opten huyse twe stuvers voir die fruyt die si genomen hebben ende oeck voir die wakers die se mit die voirsr. fruyte bevonden.

1466. *Beleediging van een vredemaker.*

Van gerechtswege konden alle vergrijpen en twisten geeffend worden door vredemakers, om te voorkomen, dat Schepenen er kennis van namen. De wijze hoe dit moest geschieden en de rechtsgevolgen, zijn uitvoerig omschreven in de keur van 8 April 1392.

Ofgelesen opten ixⁿ dach in Augusto anno (M.cccc.)
lxxvj. presentibus theele gerecht.

Om dat tgerecht ten vollen geïnformeert is, dat Jan luytkinsz. kistmaker, Jan Dircxz. tymmerman, ende henric van Rosendael snider, onlanx leden gecomen zijn binnen der stede van haerlem ende int huys van willem claisz. scoemaker, mit opset, om te slaen ende te quetsen den voirs. willem claisz., hoofman binnen der voirgenoemde stede, om dieswille, dat hij eenen vrede gemaect hadde, tusschen den voirs. Jan luytkinsz. ende mathijs mannekinsz. zonder yet anders opten voirgenoemden willem te zeggen te hebben, ende dat boven dien die voirs. personen alle samentlicje, al hoir best gedaen hebben, om den voirn. willem te brengen van levende live ter doot, ende in teyken van dien gesteken mit pieken indie veynstren, zeggende onder ander woirden, laet ons nv volbringen tguent dairom dat wij van leyden hier gecomen zijn, Twelke zijn zaken van zeer quaden exempel, ende ymmer zulck, dattet gerecht die niet en wil laten lijden of ge-

hengen zonder openbair correcty of punicy, gemerct dat dese zaken geschiet ende gedaen zijn, opten dienre, hooftman, ende vredemaker der voirs. stede, ende alzo tot groter versmadenisse ende vermindertheit ¹⁾ vanden heer ende der stede, Soe zeicht tgerecht den voirs. personen over tot correctie, dat zij in beteringe vander voirs. misdaet, Te weten die voirs. Jan luytkinsz. ende Jan dircxz. ende elc van hun beiden geven ende betalen zullen, x £ tot sheeren behoef, x £ tot willems behoef voirs. ende totter stede behoef xx duysent steens, ende x hoet calcx, tusschen dit ende sinte martinsmisse eerstcomende, of dat zij dair voir zullen blijven liggende, inder vangenisse ter tijt toe dat zij dat volcomen sullen hebben te water ende te broode, Ende als zij sullen volcomen hebben tguent dat voirs. is, zo sullen zij noch boven dien, andren tot exempel, gaen opten eersten sonnendach dair naistvolgende in een paer lynen cleedren voir die processie in die groote kercke, elcx mit een kersse van ij £ was, die zij offeren zullen voir theilige sacrament, ende den gerechte vergiffenisse bidden Ende alzo die voirs. henrick, om der voirs. misdaet wille gevlucht is ende wech gelopen, So bant tgerecht denzelven henrick thien jair vuyter stede ende vrijheit van haerlem, ende vuyten Bailliuscippe van Kennemerlant ende van Rijnlant, op zijn lijf, ende dair en theynden niet dair weder in te comen, zonder consent vanden gerecht, Item dat zij beloftenisse doen zullen, dat zij den voirs. willem claisz. scoemaker of nyement anders dairom misdoen en zullen, op hoir lijf.

1) miskenning van het gezag

